

**TINISH BELGILARINI O'RGATISHDAGI QIYINCHILIKLAR
VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI**

Siddiqova Sabohat Sharofiddinovna

Navoiy Davlat Pedagogika universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada tinish belgilarini o'rganish jarayonida duch kelinadigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llariga to'xtalib o'tiladi. Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion usullarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

Annotation: this article will dwell on the difficulties faced in the process of studying punctuation and ways to eliminate them. It also considers the application of modern approaches and innovative methods in the educational process.

Аннотация: в этой статье будут рассмотрены трудности, с которыми сталкиваются в процессе изучения знаков препинания, и способы их преодоления. Также будет рассмотрено применение современных подходов и инновационных методов в образовательном процессе.

Tinish belgilarini to'g'ri o'rganish va qo'llash o'quvchilarning yozma nutqini shakllantirishda, fikrni aniq va tushunarli ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzu ona tili darslarida nafaqat grammatik bilimlarni berish, balki til me'yorlariga rioya qilish, muloqot madaniyatini rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rganish kelgusida o'quvchining barcha yozma va og'zaki faoliyatiga asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ta'lim sohasidagi islohotlari, xususan, 2017-yil 19-sentabrdagi "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish Davlat dasturi to'g'risida"gi qaror hamda 2020-yil 6-noyabrdagi "Ta'lim sifatini oshirish va ilm-fanni rivojlantirishga doir chora-tadbirlar" haqidagi qarori boshlang'ich ta'lim tizimida ona tili faniga e'tibor qaratish zaruratini ko'rsatib berdi. Shuningdek, 2020-yil 29-dekabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish, o'qituvchilar obro'sini yuksaltirish va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid chora-tadbirlar" haqidagi qarorda ta'lim jarayonida lingvistik savodxonlikni oshirish, xususan, tinish belgilarini to'g'ri o'rgatishga alohida urg'u berilgan. Til madaniyatini rivojlantirish va davlat tilining mavqeini mustahkamlash masalasi ham doimiy e'tiborda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan "Davlat tili haqida"gi qonun (1989-yil, keyingi yillarda o'zgarishlar bilan boyitilgan) davlat tilining to'g'ri qo'llanilishi va madaniy nutqni shakllantirishda grammatik savodxonlikka e'tibor qaratishni talab qiladi. Tinish belgilarini noto'g'ri ishlatish natijasida fikr mantiqiyliги buzilishi va mazmun noto'g'ri talqin qilinish xavfi borligi sababli, bu masalani o'qitishda chuqur yondashuv talab etiladi.

Shu sababli, maqolada tinish belgilarini o'rganish jarayonida duch kelinadigan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llariga to'xtalib o'tiladi. Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion usullarning ta'lim jarayonida qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. Bu orqali o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini rivojlantirish va ularning savodxonligini oshirish masalalari yechim topadi.

Tinish belgilarini o'rgatishdagi qiyinchiliklar

Tinish belgilarini o'rgatishda bir qator muammolar va qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ushbu qiyinchiliklar nafaqat o'quvchilarning til o'rganish jarayoniga ta'sir qiladi, balki ularning nutq madaniyatini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

1. Nazariy tushunchalarni tushunmaslik

O'quvchilarning ko'pchiligi tinish belgilarining vazifasi va ularning qo'llanish prinsiplarini to'g'ri tushunmaydi. Masalan, nuqta, vergul, so'roq belgisi va boshqa tinish belgilari o'rtasidagi farqni ajratish, ularni to'g'ri qo'llashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Tinish belgilarining har biri muayyan vazifani bajaradi va bularni o'rganish uchun tushunchalar o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi zarur. Shu sababli, o'qituvchilar ushbu belgilarni o'rganish jarayonida amaliy misollar bilan ta'minlab, ularni mavzuga jalb qilishlari lozim.

2. O'quvchilarning yozma nutqidagi kamchiliklar

Ba'zi o'quvchilar tinish belgilarini yozishda avtomatik tarzda ishlatishadi, ammo bu qo'llanilishi kerak bo'lgan joyda hammasi bir xilda bo'ladi. Masalan, nuqtani ham har doim gap oxiriga qo'llashadi, vergul esa hech qanday maqsadga xizmat qilmaydi. Bu kabi xatolarni bartaraf etish uchun o'quvchilarga to'g'ri misollarni ko'rsatib, mashqlarni amalga oshirish muhimdir. Yozma ishlarni muntazam ravishda tahlil qilib, xatolarni belgilash va to'g'rilashga e'tibor qaratish zarur.

3. Tinchlik va qiyinchilikka qarshi motivatsiya yetishmasligi

Ba'zida o'quvchilar tinish belgilarini o'rganish jarayoniga nisbatan kam motivatsiyaga ega bo'lishadi. Bu holatda, darsning monotonligi va izchil ishlov berilmagan usullar o'quvchilarning qiziqishini yo'qotishga olib keladi. O'qituvchining o'quvchilarni qiziqtiruvchi, interfaol va amaliy mashqlar bilan shug'ullantirishi kerak.

4. Yuqori darajadagi talaffuzdagi noaniqliklar

O'quvchilarning ba'zi hollarda grammatik jihatdan to'g'ri fikrlarni ifodalashlari mumkin, ammo tinish belgilarini qo'llashda muammolar yuzaga keladi. Bu nutqni to'g'ri yozishga va yozuvda fikrni to'g'ri ifodalashga qaratilgan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Tinish belgilarini o'rgatishdagi samarali yo'llar

Tinish belgilarini o'rgatishda bir qator samarali yondashuvlar mavjud bo'lib, ular o'quvchilarning savodxonligini oshirishga yordam beradi va bu qiyinchiliklarni bartaraf etishda samarali vosita hisoblanadi.

1. Didaktik materiallar va vizual vositalar yordamida tushuntirish

O'quvchilarga tinish belgilarining funksiyalarini ko'rsatish uchun didaktik materiallardan foydalanish, slaydlar, diagrammalar, vizual yordamchilarni yaratish juda muhimdir. O'quvchilarga to'g'ri tinish belgilarini qo'llashda nazariy tushunchalar va amaliy misollarni birgalikda ko'rsatish bu muammoni hal qilishda samarali yondashuv hisoblanadi.

2. Yozma mashqlar va topshiriqlarni ko'paytirish

O'quvchilarga tinish belgilarini o'rganishda eng samarali usullardan biri bu mashqlarni muntazam bajartirishdir. Yozma topshiriqlar, xususan, murakkab gaplar tuzish, matnlarni tahrir qilish va tinish belgilarini to'g'ri qo'llashga yo'naltirilgan mashqlar o'quvchilarning malakasini oshiradi. Shuningdek, guruhli ishlash va doimiy tahlil qilish o'quvchilarni yanada faolroq ishtirok etishga undaydi.

3. Amaliyotga yo'naltirilgan darslar

Yozma nutq va og'zaki nutq mashqlarini birlashtirgan holda tinish belgilarini o'rgatish kerak. Misol uchun, o'quvchilar o'rtasida nutqiy rolli o'yinlar o'tkazish, o'zaro muloqotlarni targ'ib qilish va muayyan mashqlarni bajarish orqali ularning amaliy ko'nikmalarini oshirish mumkin. Bu o'quvchilarga tinish belgilarini to'g'ri ishlatishning ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

4. O'qituvchining individual yondashuvi

O'quvchilarning o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lishi mumkin, shuning uchun o'qituvchi har bir o'quvchining ehtiyojlariga qarab individual yondashuvni amalga oshirishi zarur. O'quvchining tinish belgilarini to'g'ri qo'llashni o'rganishda yordam berish uchun ularga maxsus qo'llanmalar va tavsiyalar berish lozim.

5. Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Interaktiv texnologiyalar yordamida darslarni yanada samarali qilish mumkin. Elektron darsliklar, mobil ilovalar, onlayn mashqlar va o'yinlar orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ularga tinish belgilarini o'rgatish samaradorligini oshirish mumkin. Bu o'quvchilarga o'zgacha va qiziqarli muhitda bilim olish imkonini beradi.

Tinish belgilarini o'rganish va o'rgatish, o'zining nafaqat tilshunoslik, balki psixologik, pedagogik va kommunikativ ahamiyatiga ham ega. Ular nafaqat grammatika nuqtai nazaridan, balki fikrni to'g'ri ifodalash va o'quvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun ham muhimdir. O'quvchilarga tinish belgilarining vazifasini va qo'llanishini chuqur o'rgatish, ular yozma nutqda aniq fikrlarni, mantiqiy bog'lanishni va o'qishning tushunarligini ta'minlaydi. Bu, ayniqsa, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni til va nutq madaniyatiga oid asosiy ko'nikmalar bilan tanishtirishda juda muhimdir. O'qituvchilar uchun esa bu masala yanada murakkabroq bo'ladi, chunki tinish belgilarini o'rgatishda ular o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olishlari, darslarda ijodiy yondashuvni va zamonaviy texnologiyalarni qo'llashlari lozim. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni faollashtiradi. Misol uchun, interfaol darslar, o'yinlar, yozma va og'zaki mashqlar yordamida tinish belgilarining o'rganilishini yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin.

Bundan tashqari, tinish belgilarini to'g'ri qo'llash nafaqat tilni o'rganishda, balki o'quvchilarning umumiy nutq madaniyatini rivojlantirishda ham katta rol o'ynaydi. Bu o'quvchilarning nutqini aniq va tushunarli qilish, mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirish va o'zaro muloqotda ishonchli bo'lishlariga yordam beradi. Shuningdek, to'g'ri qo'llanilgan tinish belgilar o'quvchilarga yozma ishlarida yuqori baholar olishlariga, yozma nutqlarida izchillik va aniq fikrlarni ifodalashda muvaffaqiyatga erishishlariga xizmat qiladi. Shu bois, tinish belgilarini o'rganish va ularni o'rgatish — o'quvchilarning tilni va nutqni to'g'ri ishlatishdagi qobiliyatlarini oshirish, shuningdek, ularning umumiy savodxonligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vazifadir. O'qituvchilar uchun tinish belgilarini o'rgatish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, metodik yondashuvlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish talab etiladi. Amaliy mashqlar, interfaol darslar va vizual yordamchilardan foydalanish orqali o'quvchilar tinish belgilarining o'ziga xos vazifalari va qo'llanish prinsiplarini tushunib, ularni to'g'ri qo'llashga o'rgatilishi lozim.

O'quvchilarga tinish belgilarining ahamiyatini tushuntirishda individual yondashuv, doimiy tahlil va o'zaro muloqotning o'rni katta. Shuningdek, bu masala faqat boshlang'ich ta'limda emas, balki umuman, til o'rgatishda doimiy ravishda e'tiborda bo'lishi kerak. Shu tariqa, tinish belgilarini o'rganish va o'rgatish – o'quvchilarning umumiy savodxonligini, nutq madaniyatini va yozma ishlaridagi aniqlikni ta'minlashda muhim vazifadir. Buning uchun o'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llab, interfaol va amaliy yondashuvlar orqali o'quvchilarning bilimni mukammallashtirishga harakat qilishlari zarur. Tinish belgilarini to'g'ri o'rganish va ulardan foydalanish, o'quvchilarga yozma nutqda izchillik va aniq fikrlarni ifodalashda yordam beradi, bu esa ularning ta'limdagi muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2021). Ta'lim tizimini rivojlantirishga doir farmon. Toshkent.
2. Tashkent State Pedagogical University (2022). Boshlang'ich ta'limda o'qish va yozish savodxonligini o'rgatish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
3. O'rninqobilov, I. (2020). Tinish belgilarining grammatika va sintaksisdagi roli. Toshkent: O'quvchi.
4. Sharipov, F. (2015). Pedagogik texnologiyalar va metodik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Jabborov, K. (2017). O'qitish metodikasi: nazariy va amaliy yondashuvlar. Toshkent: TDIU.
6. Shodmonova, M. (2018). O'qish va yozish savodxonligini o'rgatish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
7. Xolmatova, N. (2019). Boshlang'ich ta'limda tinish belgilarini o'rgatish. Toshkent: O'qituvchi.
8. Vygotsky, L.S. (2000). Psixologiya obucheniya i razvitiya. Moskva: Pedagogika.